

İKTİSADIN NİTELİĞİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR VE İKTİSAT EĞİTİMİ

Muammer TEKEOĞLU (*)

Ö Z E T

İktisat eğitimi, büyük ölçüde gelişmiş ülkelerdeki hakim iktisadi düşünce akımlarından etkilenir. Daha çok gelişmiş ülkelerin şartları dikkate alınarak ortaya konulan bu teorilerin, olduğu gibi, gelişen ülkelerdeki iktisat eğitimine yansıtılması bazı sakıncalar doğurmaktadır.

Bu sebeple iktisat eğitiminin bu ülkelerde mutlaka karşı görüşleri de yansıta-
cak biçimde programlanması ve iktisadi öğrenenlere farklılığın sebeplerinin açıklan-
ması gerekmektedir. Aksi halde, çağ ve çevreden kopuk bir eğitim yapılır ki, bu da
iktisat bilimine olan güveni sarsar.

Çalışma, işte bu noktalar etrafında iktisat eğitiminin nasıl yapılması gerektiği-
ni, günümüzün gelişmiş ülkelerindeki tartışmaları da kapsamına alarak, açıklamaya
çalışmaktadır. Sonuçta ise, Türkiye'deki iktisat eğitimi üzerine bazı önerilerde bulu-
nmaktadır.

1. GİRİŞ

Politik ekonomi isimlendirmesi ile yaklaşık iki yüzyıl önce bağımsız bir disiplin niteliğini kazanmaya başlayan iktisat, bugün oldukça yüksek bir fikri kaabiliyeti gerektiren bilimler arasına girmiştir. Bu özellik, hem ilgi alanlarının çokluğu, hem de disiplinlerarası bazı fonksiyonları da yerine getirme sorumluluğundan kaynaklanmaktadır. Gelişme süreci içerisinde kendine ait birçok teorik birikime rağmen o şimdiye kadar, değer yargılarından, ideolojiden ve politikadan yakasını kurtarabilmiş değildir. Herhalde bu, toplumsal hedefe yönelen tüm disiplinlerin tabiatı gereği olmaktadır.

(*) Yrd. Doç. Dr., Ç.Ü.İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

Aslında böyle bir durumu makul karşılamak lazımdır. Zira iktisat, birbirinin karşıtı düşünceler çerçevesinde, ekonomilerin değişik meselelerini ve konularını inceleyerek gelişmiştir. Tüm iktisadi düşünce ekollerinin ortak amacı da, gerçekte ekonomi politikalarını etkilemek gayesini gütmüştür (Kazgan, 1987, S. 75). J. Robinson'a göre de, iktisat, üniversitelerde akşam kurslarında okutulan ve ilk makalelerde dile getirilen biçimiyle, kısmen her dönemin egemen ideolojisinin bir aracı, kısmen de bilimsel araştırmanın bir yöntemi olmuştur (Robinson, 1962, S. 3).

Bugün de iktisat dünyadaki yaygın bazı temel ekonomi problemler karşısında, bazan «dar sokak»larda sıkışıp kalmaktadır. Böyle durumlar ortaya çıktığında ise, iktisadın bir sosyal bilim olma tabiatına aykırı zorlamalarla karşı karşıya gelinebilmektedir. Buna bağlı olarak da iktisat, bir bacağı denenmemiş hipotezlerin, diğer bacağı ise denenmiş sloganların içinde, topallayıp durmaktadır (Robinson, 1962, S. 29). İşin en ilginç yanı ise, bugün Anglo-Sakson kaynaklı iktisadın dünya hakimiyeti yüzünden, buralarda ortaya çıkan tartışmaların, sebepleri tam anlaşılmadan, olduğu gibi gelişme yolundaki ülkelerin iktisatçılarına da sirayet etmesi ve böylece, gelişme yolundaki ülke meselelerine yöneltilmesi gereken mesailerin bir kısmını boşu boşuna alıp götürmesidir. Özellikle bu durum, bu ülkelerde okutulan iktisadi tartışılır hale getirmektedir.

Çalışma, esas olarak yukarıda belirtilen konuları irdeleme çabası içerisinde önce iktisadın niteliğine, sonra iktisat öğrenenlere yönelik eğitimin özelliğine ve en sonda iktisadın öğretilmesine ilişkin tekliflerimize dayalı açıklamalara yer vererek bu alandaki birikime küçük bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Tabii olarak düşüncemizin ardında da Türkiye'deki iktisat eğitimi yatmaktadır.

2. İKTİSAT BİLİMİNİN NİTELİĞİ ÜZERİNE ÇEŞİTLİ GÖRÜŞLER

İktisat teorisinin gelişimine yön veren etkenler çağ ve çevre şartlarına göre sürekli değişmiştir. Dolayısıyla her teori, teoriye şekil veren iktisatçıların yaşadıkları dönemin ortamına az çok yönelme eğiliminde olmuştur. Fakat aynı birikim ortamı içerisinde, iktisatçının «alet kutusu» oluşturan tahlil aletleri veya analiz teknikleri de geliştirilmiştir. Bu arada disiplinlerarası etkileşim yüzünden, iktisadın çehresini tanınmaz hale getiren zorlamalarla karşılaşıldığı olmuştur.

İktisadın klasik, Neo-klasik, Marxist, Tarihçi, Keynesçi ve Kurumcu çözümlemelere dayalı birikimi elbette küçümsenecek birikimler değildir. Fakat bunlar arasında, özellikle Neo-klasik ve Keynezyen teoriler arasın-

da süregelen tartışmalar, iktisat bilimi üzerine spekülasyonları yoğunlaştırmıştır. Sonuçta neo-klasik teorinin hakim iktisat ekolü konumuna gelmesi, hem gelişmiş ülkelerdeki iktisat politikalarını etkilemiş olması, hem de belirtilen etkinin tesiriyle gelişme yolundaki ülkelerin ihtiyaçlarının dışında bir iktisat eğitimi büyük ölçüde tesir etmiş olması bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir konuyu gündeme getirmektedir.

Dolayısıyla bu teorinin varsayımlarının daha yakından incelenmesi yapılmadan, iktisat eğitiminin niteliğini tartışmak anlamsız olmaktadır. Neo-klasik teorinin Ricardo sonrası dönemde birbirinden ayrı üç ülkede - İngiltere, İsviçre ve Avusturya - aynı tarihlere rastlayan bir geçmişi vardır. Bu dönemin neo-klasik iktisat anlayışının Marshallyen-Walrasgil bazı ayrılıkları olmakla birlikte, iktisadi olaylara bakışı aynı felsefi temele dayanır. En kısa ifadesiyle bu marjinal faydacılık ilkesidir.

Marjinal analiz, olup bitene sadece mal ve para akımı olarak bakan ve klasik iktisadın insan-insan ilişkisi düzeyindeki yaklaşımını, insan-eşya ilişkisine dönüştüren yaklaşımdır (Meek, 1972, S. 501). Bu açıdan denilebilirki, neo-klasik okul, iktisadi gelişmenin sosyal niteliğini ve tarihi özelliğini askıya almıştır. Artık iktisat «asosyal» ve «ahistorik»tir (Ülgener, 1983, S. 111). İktisat, Robbins'ın tanımladığı iktisattır. Yani iktisat alternatif kullanımları olan kıt araçlarla amaçlar arasındaki ilişkiye dayalı insan davranışlarını ele alan bir bilimdir (Robbins, 1952, S. 6). İnsan için de, firma için de, yapılan eylem marjinal faydaların eşitlenmesi ile kurulan bir denge noktasında noktalanmaktadır. İktisadi sujelerin, tatmin araçları birimlerinden gelen uyarılara, zamandan soyutlanmış aynı tip tepkilere sahip olduğu kabul edilerek ortaya bir evrensellik iddiası ile çıkılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir mantık çerçevesinde, piyasaların aynı eksen etrafında kendini tekrarlayan monoton oluşumu doğmaktadır. Tabii olarak, bu ortamda ekonominin dalgalanan diyalektik gelişimine yer bulmak imkânsızlaşmaktadır. Büyük ölçüde, gözler mikro analizin monotonluğu üzerinedir. Makro büyüklüklere ve büyüme süreçlerine kapalıdır (Spengler, 1972, S. 477). Bu metafizik hava ileride matematiğin aracılığı ile daha da yoğunlaşacaktır.

Neo-klasik mikro analizin makro eleştirisi Keynes'le ortaya çıkmıştır. Marshall'ın Ricardocu ve kurumsalcı yanları, Keynes'in şahsında yeni bir teori oluşturmuş, bu teori, günün iktisat politikası sorunlarına yeni bir bakış açısı getirmiştir (Eichner, 1978, S. 6). Daha önceleri de Alman Tarihçi okulunun ve ABD'de Veblen gibi kurumcuların karşı eleştirilerine muhatap olan neo-klasik teori, yine de etkinliğini yitirmeden günümüze kadar gelmiştir. Neo-klasik teorinin bugünkü ataklarından söz etmeden

önce, geçmişteki bazı fonksiyonlarına değinmek konumuzun bütünlüğü açısından önem taşır. Birincisi, neo klasik iktisadın Ricardo'dan itibaren Marxist bir yöne sapma eğilimi gösteren iktisadı, yeni bir rotayla başka bir yöne çekme fonksiyonudur ve Marxizme karşı geçmişteki büyük bir darbeyi ifade etmektedir. Başka bir deyişle, Walras geleneğinin dengesi ve ahenkçi anlayışının hakim olduğu neo-klasik iktisat, Marx'la ortaya çıkan ve statükoyu bölüp parçalama amacına yönelen anlayışa karşı, geçmişte bir dengeleme hareketini temsil etmiştir (Ülgener, 1983, S. 113).

İkincisi ise, iktisadi analize ait çeşitli tahlil araçlarının önemli bir kısmının neo-klasik iktisat tarafın ortaya konulmuş olmasıdır ki, bugün bile iktisat eğitiminde bunlardan vazgeçmek mümkün görülmemektedir (Bulutay, 1972), S. 70). Gerçekten de, bugün marjinal analiz, doğrudan doğruya kullanılabilir iktisadi araçların geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Yine, marjinal analiz, özelliği gereği iktisadi öğrenenlere, farklı alternatifler arasında karşılaştırmalar yapma alışkanlığını kazandırmaktadır (Karacan, 1972, S. 97).

Neo-klasik iktisada, Marxist iktisat dışında en büyük eleştiri muhakkak ki Keynesçi iktisat tarafından yöneltmiştir. Bu ise, yeni neo-klasik çabaları gündeme getirerek günümüz iktisadını yoğun bir tartışma ve o ölçüde de dinamizm içerisine sokmuştur. Tartışmalar özetle; bekleyişler, Keynesyen makro sonuçlar, parasal analiz ve kurumsal etkiler üzerinedir. Kuşkusuz burada Keynesçi yorumlar derken, Post-Keynesyen grup da kapsam içine alınmış olmaktadır.

a) Bekleyişler

Keynes iktisadının, iktisat teorisine olan en büyük katkılarından biri bekleyişleri ön plana çıkarmasıdır (Minsky, 1976, S. 56-68). Bekleyişler kısa dönem için firmaların üretim süreci ile ilgilidir. Uzun dönem içinse, bu durum yatırım kararlarıyla ilişkilendirilmektedir. Kısa dönem bekleyişleri, genellikle doğru tahmin edilebilmektedir. Fakat uzun dönem için aynı şey söylenememektedir. Bu çeşit bekleyişler, bugünkü bilgilere dayalı oldukları, genel piyasa güvenilirliğine bağlı oldukları ve uzun dönemi kapsadıkları için genellikle tahmininde yanılınan bekleyişlerdir. Dolayısıyla bu tahmin hataları piyasaları dengesizliğe ve ekonomiyi dalgalanmalara itmektedir. Bu ise, neo-klasik iktisadın öngörülerine zıt bir durumdur. O sebebledir ki, neo-klasik iktisadın Keynes sonrası devamı bunu telafi yoluna giderek rasyonel bekleyişler teorisini geliştirmişlerdir. Onlara göre bekleyişler rasyoneldir ve yanılığın sürekliliği diye bir olgu mevcut değildir. Ekonomi sujeleri gerekli enformasyonu sağlayacak güçtedir Dolayısıyla ekonomiye müdahale gereksizdir. Bekleyişlerdeki

yanılgıları ortaya çıkaran asıl budur (Sargent and Wallace, 1976, S. 180). Ancak bu öngörümün en çok eleştirilen tarafı, ekonomi sujelerinin olağanüstü yetenekte istatistikçiler olduğunun varsayılmasıdır. Dolayısıyla rasyonel bekleyişler konusu, neo-klasik iktisatçılar tarafından yoğun şekilde benimsenip kullanıldığı halde, tarafsız iktisatçılarda gerçekçi bulunmamaktadır (Uygur, 1983, S. 15).

b) Keynezyen Makro Sonuçlar

Keynesçi makro teori, işsizliğe ve mal piyasasındaki talep fazlasına rağmen, ücret ve fiyatların, neo-klasik teoride ileriye sürülen esneklikleri gösteremediğini ve dolayısıyla ücret ve fiyat hareketlerinin dengeleme mekanizmasının sağlanamadığını tesbit etmektedir (Akyüz, 1984, S. 9).

Yukarıda belirtilen ve diğer bazı eleştiriler, neo-klasik teorinin özel dengesizlik halleri olarak değerlendirilmeye çalışılmış ve genel denge yaklaşımının, piyasa ekonomilerinin işleyişini tanımlamak iddiasıyla hareket etmediği fikri bile ileri sürülmüştür (Weintraub, 1979, S. 36). Fakat bu iddia geçersizdir. Çünkü neo-klasik teori makro politikalar önerir. Olayın gelişmesi aslında daha başkadır ve Keynesçi belirlemelerin «özel durum» olarak ilân edilmesi çabalarını kapsar.

Nitekim geçmişte, Keynes'in izleyicileri geleneksel teoriden kopuşu devam ettirmek isterlerken, karşı atak olarak, ABD'li liberal iktisatçılar tarafından yeni bir neo-klasik sentez oluşturma hareketi başlatılmıştır. Bu sentez, geleneksel teoriyi matematiksel ifadelerle dönüştüren ve iktisada yeni başlayanlar için çok popüler bir ders kitabı olan Samuelson'un çalışmalarına dayanmaktadır.

Sözkonusu çalışmalarda yapılmak istenen şey, Keynezyen makroekonomik teoriyi, mevcut geleneksel mikro ekonomiye yamamaktan başka bir şey değildi. Olacak bir iş olmamasına rağmen Keynezyen teorinin gelir etkisi, geleneksel teorinin ikâme etkisiyle telif edilmeye çalışılıyordu. Onlara göre, Keynezyen teori, sadece kısa dönem için geçerliydi. Dolayısıyla işlerliği de, ancak neo-klasik yaklaşım mekanizmasının çeşitli piyasa bozuklukları nedeniyle çalışmaması halinde mümkündü. Yani, Keynes teorisi, özel durumların teorisi olarak düşünülüyordu. Arkasından da asıl öldürücü darbe gelecekti. Eğer devletin, sendikaların ve benzeri kurumların piyasa üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırılacak olursa, neo-klasik teorinin varsayımları tam çalışacaktı (Eichner, 1978, S. 9).

Öte yandan, piyasalardaki talep fazlalıklarına rağmen fiyatların neden sabit kaldığını veya gerekli esnekliği göstermediğini açıklamaya yönelik neo-klasik özel durum iddiası, Keynesçi durumun kendini düzeltici mekanizmalar uyarmadığı ve sürekli, kalıcı bir nitelik taşıdığı şeklindeki

karşı-iddia ile çürütülerek Keynesçi düşününün neo-klasik rasyonalite normlarıyla ve rekabet anlayışı ile bağdaşmadığı ifade edilmektedir (Akyüz, 1984, S. 10).

Belirtilen durum, mikro-makro uyumsuzluğu olarak henüz tam halledilmemiş bir konunun iktisat bilimindeki varlığını göstermektedir. Bunun da ötesinde, eğer teori ile gerçekler arasındaki belirtilen yöndeki zıtlıklar rasyonel ise, yani piyasa ekonomileri ideal rekabetçi-rasyonel şartlarda bile işleyemiyorsa, o zaman makro teoriye neo-klasik mikro teorisinin dışında bir mikro temel aranması gerekmektedir (Akyüz, 1984, S. 11).

c) Parasal Analiz

Neo-klasik teori, paranın reel etkilerini dışlamış olmakla da, o soyut niteliğini korumuş olmaktadır. Dolayısıyla neo-klasik öğretisi, iktisat eğitiminin önemli bir parçasında doyurucu olamamaktadır. Yapılan tek şey, paranın varlığına rağmen genel denge şartlarının yerine getirilebileceği üzerinedir. Başka bir deyişle, paranın varlığı ve yokluğu neo-klasik sonuçları etkilememektedir. Para kullanımının nedenlerini açıklamayı amaçlayan modeller, yenilik anlamında para teorisinin mikro temellerini oluşturamadığı gibi, genel dengenin varsayımlarını değiştirmedikleri sürece de, belirtilen kısırlıkların ortadan kaldırarak güçte görülmemektedirler (Hahn, 1973, S. 233).

Oysa Keynesçi yaklaşımlarda, gelişmiş kredi ve diğer parasal kurumları olan bir ekonomik sistemin etkisi dikkate alınmaktadır. Söz konusu kurumlar, dinamik sürecin analizinde belirleyici bir görev üstlenir.

d) Kurumsal Etkiler

Keynesçi yaklaşım, çok uluslu şirketlerin ve ulusal sendikaların varlığını kabul edip, bunu analizlerine dahil etmekte güçlük çekmez. Bu teori, modern ve teknolojik olarak gelişmiş bir ekonominin, sanayileşmiş çerçevede çerçevesinde hem fiyatların, hem de ücretlerin, «yönetilen» fiyat ve ücretler olduğunu, diğer bir deyişle bunların arzeden tarafından ve esas olarak «ya al - ya bırak» esasına göre kote edildiğini kabul eder. Bu aynen devlet tarafından belirlenen vergi oranlarının, kamu sektöründeki gelir akımını tayin eden parametrelere dönüşmesine benzer şekilde, söz konusu kote edilen fiyatlarda, işletmeler yada hane halkı sektöründeki tasarrufları belirleyen parametrelere dönüşür (Eichner, 1978, S. 13).

Öte yandan Keynesçi yaklaşım, yalnızca sanayi sektöründeki yönetilen veya satıcı tarafından kote edilen fiyatlar sistemini gözönüne almakla kalmaz, aynı zamanda, dünya mal piyasasında geçerli olan daha esnek fiyatları da gözönüne alır. Biri oligopolcü, diğeri ise rekabetçi olan iki sektör arasındaki karşılıklı etkileşim ise enflasyonist sürecin önemli bir

ögesidir. Anlaşıyor ki, teorinin bu mikroekonomik tabanı ve ulaştığı tüm sonuçlar, kritik bir şekilde mal ve işgücü arzedenlerin tümünün tam rekabet piyasalarında fiyat alıcısı olduğuna dair varsayımları olan neo-klasik teoriye ters bir yaklaşım tarzını sergilemiş olmaktadırlar. Keynesçi yaklaşım aynı zamanda, ekonomik sisteme daha az entellektüel kısıtlamalarla ve daha geniş açıdan bakmaktadır. Rekabetçi olmayan piyasa şekillerini ve piyasa dışı kaynak dağılımı türlerini inceleme fonksiyonu da gerçekleri yansıtmak açısından daha tutarlı gözükmektedir. Ayrıca bu tutarlılık teoriyi öteki sosyal bilimlerin sonuçlarıyla daha uyumlu hale getirmektedir (Eichner, 1978, S. 16).

Tüm bu açıklamalara rağmen, yine de gerçek bir olgu vardır ki, o da marjinal analizi esas alan neo-klasik teori bugün için iktisat bilimi ve iktisat politikalarına olanca ağırlığını koymuş bulunmaktadır. Bu olgu aynı zamanda iktisat eğitimine büyük ölçüde yansımış görünmektedir.

Yukarıda belirtilen yakın yıllara ait tartışmalar devam ederken, her iki karşıt görüş taraftarı iktisatçılarda rastlanan bir başka olgu ise, iktisatta yoğun bir şekilde matematiğin kullanılmasıdır. Bu yönelişte biraz «sanat sanat içindir» prensibine bağlı kalışın etkilerini, biraz da ekonomik sorunlara cevap bulamayışın sıkıntılarını bulmak mümkündür. Matematiğin mantığı, genel dengeci yaklaşımların idealize ettiği o sade dünyanın arzu ettiği «ana rahmine» dönüş arzusunu en iyi karşılayan bir özellikte olduğu için, söz konusu yönelişte belki de şuuraltı bir isteğin etkileri de mevcuttur.

Gerçekte matematik, iktisat bilimi için ancak bir araçtır ve insan zihnine has bazı zaafın karşılansında faydalı bir metod oluşturmaktadır. Şöyle ki; insan zihni sürekli değişen ve birbirleriyle etkileşen ilişkileri ve bunların sonuçlarını istenildiği an kavramak gücünde değildir. Dolayısıyla değişkenleri durdurmak ve onları sabit, değişmeyen bir niteliğe büründürerek bazı sembollerle ifade etmek gerekebilir. Matematik bu görevi üstlenmiş olmakla iktisatta bazı kolaylıklar sağlamaktadır. Fakat bugün iktisatta yaşanan, «matematik fetişizmi»dir.

Bu çerçevede bugün, iktisat alanında iktisat gerçeği ile ilgisiz sayfalar dolusu görüşler vardır. Adeta matrisin tersini alan biri, bir mühendisin gururunu, diferansiyel denklemler ve fark denklemleriyle giderek büyüyen, küçülen konjonktür dalgalarını elde eden iktisatçı, gerçek hayatta da buna uygun dalgalanmalar bulmayı arzu etmektedir. Meselâ, bir başka yanılğı da, matematik modeller yardımıyla bulunan sonuçların kesinlik kazandığı düşüncesidir (Karacan, 1972, S. 103). Bugün bilgisayarların başında model üretme yarışı yaşanmaktadır. Model sonuçları bekle-

neni vermeyince, bu defa varsayımlarla oynanarak, farklı sonuçlara ulaşılmaktadır (Şenses, 1986, S. 13). Bu nasıl bir iktisattır ki, araştırmacının isteklerine göre değiştirilebilmektedir ve modelin tutarlılığı uğruna bir ekonomik olayın en önemli unsurları, yada uzviyeti inceleme dışına bırakmaktadır. Mefisto'nun dizeleriyle söylenirse; kim bir canlıyı tanımak ve anlatmak istese / ilk işi ruhunu kovmak oluyor.

Amerikan İktisat Derneğinin tümü profesyonellerden oluşan onbeş bin iktisatçı üyesinden üçte ikisinin bellibaşlı iktisat dergilerini ve AER'i sırf kullanılan yoğun matematikten dolayı anlamakta güçlük çektiklerini söylemesi de bu gerçeği doğrulamaktadır (Bach, 1973, S. 305). Profesyonelin anlamadığını öğrenciye nasıl kavratacaksınız, yada toplumun iktisatçıdan beklediklerini kim karşılayacaktır. Bu konuda daha ilginç bir iddia ise, modelciliğin, gerçek dünyanın basit bir örneği olduğunu unutup, geleceğin tahmininde ve politikacılara iktisat politikası teklifi olarak sunulması yüzünden, Batı dünyasındaki iktisadi bunalımın sorumlularından biri olduğu iddiasıdır (Savaş, 1986, S. VIII).

İktisat eğitimi açısından da olayın en korkutucu yanı, «tehlikeli hayalci»lerin tek yönlü mekanik iktisat anlayışı yüzünden çoğalmasındır (Kazgan, 1987, S. 77). Ayrıca sırf bu yüzden, iktisat teorisinin, konjonktür büyüme, enflasyon, fakirlik, işsizlik, az gelişmişlik ve hatta ticari başarı gibi gerçek dünyaya ait kavramları önleyebilme isteğini taşıyanlara giderek daha az faydalı olduğu ileriye sürülmektedir (Eichner, 1978, S. 3).

3. İKTİSAT EĞİTİMİ

İktisat yakın dönemlerin popüler bir disiplini olarak çeşitli ihtiyaçlara cevap vermek zorundadır. Bu konuda profesyonel iktisatçı olmak isteyenler, iktisadi yan bir disiplin olarak öğrenmek isteyenler ve amatör bir eğitim şekli olarak üniversiteler ve yüksek okullar karşımıza çıkar. Üniversiteler bir eğitim içerisindeki iktisat okulları neler vermelidir, ya da bu konudaki ihtiyaçlar nelerdir diye sormadan önce, kısaca üniversitelerdeki eğitimin genel karakterinden söz etmek yerinde olacaktır.

Üniversitelerin temel fonksiyonu, araştırma ve öğretim yoluyla nitelikli insan gücünü ve bilgiyi kişilerin ve toplumların hizmetine sunmaktır. Fakat bu süreç içerisinde önemli bir görev daha vardır: Bilgi ile yaşama zevki arasındaki bağları güçlendirmesi ve bilim alanında gençlerle yaşlıların hayallerini birleştirmesidir. Ancak, bu hayal, gerçeklerden uzaklaşmayan, merak ve ilgili davet eden, imkanları akıl yoluyla bulma çabasına yol açan bir hayaldir. Kısaca bu yolda, hoca öğrenciyi bilgisi ve tecrübesi ile besleyecek, öğrenci ise, hayal gücüyle hocayı yeni sorularla kar-

şı karşıya bırakacaktır. Denilebilir ki, insanın ufkunu ve hayalini geliştirmeyen bir üniversitenin manası yoktur; hiç değilse böyle bir kurum faydalı değildir (Whitehead, 1977, S. 46).

İktisat eğitiminin ihtiyaçları da bu noktadan başlatılarak bir sıralamaya koyulabilir. Formel eğitimin yaklaşımı, bu basamağı mutlaka kullanılarak bir geliştirme süreci izlemelidir. Diğer ihtiyaçların sıralanmasına gelince; ilk olarak iktisatta sağlam bir analiz yeteneğinin kazandırılmasının gerekliliğine işaret etmek istiyoruz. Daha önce belirtilen marjinal analiz bu görevi önemli ölçüde başaracaktır. İkincisi, iktisadi olayların açıklanmasında alması teorilerin mutlaka okutulması ihtiyacıdır. Bunu yaparken, iktisat teorilerinin hangi çağ ve çevre şartlarında doğduğunu ve ne tür varsayımlar için geçerli olduğunu belirtmek lazımdır. Üçüncüsü, iktisadın kurumsal yapı ve iktisadi örgütlenme biçimleriyle ilişkilendirilmeye çalışılması ihtiyacıdır. Teorilerin mevcut kurumsal yapıyı açıklayan ve açıklamayan yönlerinin açıklanması bir zorunluluktur. Dördüncüsü, fakülte sonrası hayatın disiplinlerarası bilgileri gerektiren bir yapıda olduğunun anlatılması ihtiyacıdır. Bu sebeple, iktisat programının psikoloji, siyaset bilimi, sosyoloji ve felsefe gibi yan disiplinlerden faydalandırılması karmaşık olayları anlayıp açıklamada önemli bir rolü olacaktır (Görün, 1986, S. 5).

İktisat eğitiminin bu tür formel eğitim ihtiyaçlarını karşılaması dışında, mevcut kamuoyundaki amatör ihtiyaçları da, eğitimin diğer bir parçası olarak düşünmesi önem taşımaktadır. Bu alanda, basitten başlayan iktisat bilgilerini çeşitli araçlarla topluma yayma çabaları, bir «derive talep» halinde, zaman içerisinde daha komplike ve detay bilgilerin istenmesi şeklinde yansımalara sebep olacaktır.

İktisadın öğretilmesindeki en büyük handikap teori ile pratiğin, daha doğrusu çevrede gözlenen iktisadi gerçeklerin uyuşmaz gibi görülmesidir. Bunu önlemek için, daha önce belirtildiği gibi, çeşitli alternatif teorileri öğretmek kaydıyla, teorinin görevinin gerçekleri anlamamıza yardım ettiğini, daha iktisat eğitiminin başında öğrenciye kavratmaktır. Teorinin gerçeği olduğu gibi yansıtmak diye bir görevinin olmadığı bilincini yerleştirmektir. Eğer bu yapılamıyor ise, o zaman tüm bir öğretim hayatı boyunca okutulan teori ağırlıklı iktisat dersleri, öğrencide peşin olarak, gereksiz bilgiler edindiği kanaatini uyandırmaktadır. Sonuçta ise dersler, sadece sınıf geçmek için ezberlenen bir sıkıcı görev olarak düşünülmektedir. Halbuki bunun yerine, konular okutuldukça bunun, yakın çevrede yaşanan iktisadi olaylarla ilişkilendirilmesi ilgiyi davet eden bir yöntem

İktisat öğrencisi, herşeyden önce bilgiyi kullanmak istemektedir. Okuduğu bir iktisadi makaleyi, hükümetin aldığı iktisadi bir kararı, uluslararası bir ekonomik olayı anlamak ve yorumlamak istemektedir. Ya da profesyonel bir yönetici veya iş sahibi olduğunda, makro göstergelerden kendi işiyle ilgili sonuçlar çıkarmak istemektedir. Eğer edindiği bilgiler buna yetmiyorsa, iktisada olan güveni sarsılmaktadır. Bu vakıa karşısında, isterse o ülkede iktisadi çok iyi bilen hocalar olsun, iktisat sınırlı bir çevrenin bildiği bir «simya» olmaktan öteye gidememektedir.

İktisat eğitimindeki, özellikle neo-klasik genel dengeci yaklaşım ağırlıklı ise, mekanikliği ortadan kaldırmanın en önemli yollarından biri de pratik çalışmalardır. Bu çalışmalar bilgiyi sınıyan, bilgiyi kalıcı kılan ve ileride de daha çok kullanma imkânını veren verimli bir yoldur. Mesele, milli gelirin hesaplanmasını anlatırken, bunu ülkenin gerçek verileriyle hesaplamak, yada ödemeler bilançosu kalemlerini sayarken, bunu da yine ekonominin gerçek verileriyle düzenlemek, ücret ve fiyat esnekliklerinin aşağı yukarı değişmelerine ekonomik yapıdan gelebilecek sınırlamalara örnekler bulmak gibi çalışmalar, en azından öğrenciye edindiği bilgiler konusunda güven kazandıracaktır.

İktisat eğitimi bilinçli olarak «evet» ya da «hayır» diyebilecek düzeyde bilgilendirilmiş insanları tezgahında oluşturmak durumundadır. Elbette bu kolay bir aşama değildir. Bir anlamda bu, teorik endişelerle, pratik endişelerin uygun senteziyle elde edilebilecektir. Öğrenilecek ya da öğretilecek iktisat bilgileri, düşünmeye imkan vermeyecek kadar yetersiz, fakat uygulamacı düşünceye fırsat vermeyecek düzeyde fazla da olmamalıdır (Bulutay, 1972, S. 70).

Neo-klasik iktisadın genel denge yaklaşımının hem geleneksel hem de çağdaş yaklaşımlarındaki rasyonellik ve tam enformasyon varsayımları hakkında, mutlak surette zıt görüşlerin ve gerçek olguların çeşitli vesilelerle öğrenciye hatırlatılması da bir ihtiyaçtır. Gerçek hayatta ekonomi sujeleri bütünüyle rasyonel olmadığı gibi, enformasyon da tam değildir. Öte yandan enformasyon sağlamanın bir maliyeti vardır. Fiyatlar mal ve hizmetlerin tüm özelliklerini ortaya koyamadıkları gibi, nisbi kıtlıklar hakkında da iyi ve masrafsız enformasyon araçları değildir. Eğer bunlar kabul edilirse, ne tek denge fiyatı, ne de rekabetçi denge olmayacaktır. Dolayısıyla Pareto optimumu da olmayacaktır (Stiglitz, 1977, S. 390).

4. TÜRKİYE'DEKİ İKTİSAT EĞİTİMİ ÜZERİNE BAZI ÖNERİLER

Türkiye'deki iktisat eğitimi üzerine öneriler, burada sadece lisans eğitimi için ele alınmaktadır. Bu çerçevede tüm iktisat dersleri hakkında görüş belirtmek yerine, iktisat eğitiminde İktisada Giriş, İktisadi Düşünce ve Türkiye Ekonomisi derslerinin çok iyi verilmesinin diğer iktisat derslerinin anlaşılmasındaki rolü vurgulanmak istenmektedir. O nedenle, diğer iktisat konularının önemsenmediği manası çıkmamaktadır.

İktisadi şu veya bu sebeble meslek olarak seçmiş bir öğrenciye, önce bu disiplini tanıtmak, sevdirmek ve onun kapsamlı bir tanımını vermek gerekmektedir. Giriş iktisadi hiçbir zaman mikro ve makro ekonominin daraltılmış konularını kapsayan bir ders olmamalıdır. Bu derste esas olan, iktisadi faaliyetlerin kapsamlı bir açıklamasına yönelmektir. Toplumsal bilimler içerisinde iktisadi meselenin yerini tayin etmektir; ve iktisadi, tarihi gelişimi ve temel ilişkileri çerçevesinde ortaya koymaya çalışmaktır (Görün, 1972, S. 90).

Bu çerçevede özellikle iktisadi olayların gerisindeki motivasyonların, toplum yapısı da dikkate alınarak incelenmesi önem taşımaktadır. Tabii olarak iktisadi faaliyetlerin soyutlandırılmasındaki metod öğretisinin de neden yapıldığına dair bilgiler sunulmalıdır.

Ancak bunlardan sonra, teknik nitelikteki analiz araçlarının tanıtılmasına girmek, öğrenciyi daha başlangıçta ayakları yerden kesilmiş bir iktisat bilgisi edinmekten kurtaracaktır. Öte yandan, gelişme sorunlarına ilk adımı atan, fakat bunu ülke örnekleriyle donatan bilgileri yine bu aşamada vermek, bilgilerini çevreyle test etme eğiliminde olan öğrenciye güven kazandıracaktır ve bu sağlandıkça yeni şeyler öğrenmeye olan merak da artacaktır. Bu aşamada, daha önce öğretilen analiz aletleri, öğrencinin soyutlama yeteneğini de geliştirmiş olacaktır. Tabiidir ki, bu aşamada temel geometri ve cebirin bir araç olarak kullanılmasının hiçbir sakıncası mevcut değildir.

İktisadi düşünce, tüm bir iktisat teorisinin gelişme safhalarını kapsayan bir disiplindir. Burada birbirinin karşıtı gelişen teoriler incelendikçe iktisat derslerinde verilen bilgilerin yerli yerine oturması ya da bir sıraya sokulması imkânı doğmaktadır. Böylece öğrenci, analiz edilen bir iktisat konusunun hangi şartlarda ve ne tür varsayımlar altında ortaya konulduğunu bilecektir. İktisatta «tek doğru»ların olamayacağını kavranması, ancak bu ders sayesinde anlaşılabilir. Karşılaştırılmalı olarak verilmesine özen gösterilecek bir iktisadi düşünce dersi, aynı zamanda

ufuk açıcı, zihin geliştirici ve düşünceye esneklik getirici pedagojik üstünlüklere sahiptir. Buradan elde edilen yetenekler, insanın genel verimliliğini, tutarlılığını ve iktisadi olaylara vukuf kaabiliyetini derinleştirecektir. Hem entellektüel ihtiyaçları karşılaması, hem de iktisat politikaları üzerinde etkili olma yarışında olan doktrinlerin «komprime reçetelerini» bir süzgeçten geçirme yeteneğini sağlaması bakımından da karşılaştırmalı iktisadi düşüncelerin inkâr edilemez bir yerinin olacağı muhakkaktır.

Türkiye ekonomisi dersinin alınması, muhakkak ki birçok alt disiplini de ilgilendirmektedir. Bu ders, adeta iktisat adına öğretilen tüm bilgilerin laboratuvarıdır. Konunun tarihi cephesinden, yapısal özelliklere, zihniyet kalıplarından, kurumsal yapılaşmaya kadar varan geniş bir perspektifi bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Ekonomisi dersi tek bir döneme sığdırılarak okutulacak bir ders olmamalıdır. Bu ders, aynı zamanda en çok tartışmaya açık bir ders olarak planlanmalıdır. Öğrenci bütün bir öğretim hayatı boyunca öğrendiklerini bu dersin konuları içerisinde sınamalıdır. Hatta bu derse ait sınavların komisyon teşekkülü, «sözlü» ve «tezli» aşamaları da kapsamasını teklif ediyoruz.

Belirtilen dersler dışında bilinen diğer iktisat derslerini burada tekrarlamaya gerek kalmadan, değinmek istediğimiz bir başka konu ise, öğretim sonrası hayata hazırlanma meselesidir. İş hayatının disiplinlerarası bir yapıda olması ve buna uygun nitelikteki elemanları istihdam etmesi, iktisat eğitiminin yan disiplinlerini gündeme getirmektedir. Bu konuda meslek taassubuna girmenin hiçbir manası yoktur. İktisat eğitimi ve öğretimi planları mutlaka toplumun değişen şartlarına göre değiştirilebilmelidir. İktisat eğitimi yapılan tüm fakültelerde aynı derslerin okutulması da gereksizdir. Bu konuda daha geniş seçim hakları olabilmelidir. Ancak bu yolla öğretim sonrası mesleklerin gerektirdiği farklı formasyonları vermek mümkündür.

İktisatçının topluma faydalılığı, uğraştığı bilimin özelliği gereği disiplinlerarası formasyonu gerektirir. F. Hayek'in profesyonel iktisatçılar için söylediği sözlerden iktisat eğitimi için de, bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Hayek'e göre, yalnızca fizikçi olan bir fizikçi hem birinci sınıf bir fizikçi, hem de toplum için yararlı bir fert olabilir. Fakat, sadece iktisatçı olan bir kimse asla büyük bir iktisatçı olamaz ve sadece iktisatçı olan bir iktisatçının zararlı biri hatta gerçek tehlike olması kuvvetle muhtemeldir (Hayek, 1967, S. 123).

İktisat eğitiminin, eğitim sonrası iş hayatına hazırlamadaki fonksiyonunu tamamlamada teklif edeceğimiz bir başka yol kampüs içinde eği-

tim yapan üniversiteler için sözkonusu olabilme imkânına bağlıdır. Buna göre iktisat eğitiminde aynı fakültede verilebilecek bilinen seçimlik dersler dışında, başka fakültelerin programlarından seçimlik dersler almak sözkonusudur. İktisat öğrencisi ileride bir endüstri dalında çalışmak istiyorsa, bu endüstriye ait teknik konularda eğitim veren fakültelerce desteklenebilir. Aynı, iktisat dışında bir meslekte uzmanlaşanların bazı iktisat derslerini aldığı gibi, iktisat öğrencisi de genel bilgi mahiyetinde, sınavi kimya, gıda teknolojisi, fizik, genel makina bilgisi, madencilik vb. tesbit edilecek konularda bilgi sahibi kılınabilir. Böylece iktisat eğitimi sonrası iş hayatına daha hazırlıklı bir zemin hazırlanabilir.

İktisat eğitiminde, bu eğitimi verecek kişilerin mesleğin ilk aşamalarında formasyon kazanmalarında, daha nitelikli bir yapıyı oluşturmanın da önemine burada işaret etmek istiyoruz. Hernekadar yüksek lisans ve doktora aşamalarında bu formasyon kazanılıyor olsa bile, özellikle henüz gelişmesini tamamlayamamış üniversitelerde mesleğe yeni başlayanların bu alandaki şanslarının daha az olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla kısa yaz kursları düzenleyerek, meslekte büyük deneyim kazanmış hocalar aracılığıyla, pedagojik ve mesleki formasyon kazandırma faaliyetleri faydalı bir yol olacaktır.

İktisat eğitiminin muhakkak ki, en önemli şartlarından biri de kitap ve diğer yayın faaliyetleridir. Bu alanda son yıllarda oldukça kısır bir dönem yaşanmaktadır. Sebepleri ekonomik olan bu soruna, çözüm getirilmediği takdirde Türkiye'deki iktisat eğitimi ortalamanın da altına düşebilir. Oysa gelişmenin bir ölçüsü de, o dilde birikmiş olan bilim literatürüdür. Bu açıdan baktığımızda görüyoruz ki, «Türkçe İktisat'ta» şimdiden klasikleşmiş kitap sayısı ancak ve ancak onlar'la ifade edilebilmektedir.

Çeviri faaliyetleri, olayın bir başka cephesidir. Bu konuda da yine belki aynı sebeplerle yabancı dilde henüz basılmış olup da arkasından hemen Türkçe'ye çevrilen iktisat kitabı yoktur. Biliyoruz ki, artık çağımızda bilgiler çok çabuk eskimektedir. Elbette bu konunun çözümü, ancak bir bilim politikasının titizlikle uygulanmasıyla mümkündür. Yoksa kişisel olarak hiç kimseye bir sorumluluk yüklenemez. Fakat çeviri olayında bir noktanın daha önemli olduğunu vurgulamak istiyoruz. Çevirideki konular ne ise, o konuya ilişkin ek açıklamaların yapılması, Türkiye gerçekleri ile ilişkilendirilerek gereken eleştirilerin konunun uzmanlarına yaptırılması ve bunun kitapta yer alması, zor olmakla beraber faydalı bir usul olacaktır.

İngilizce eğitim yapan kurumlarda da, ders hocalarına düşen bazı sorumluluklar vardır. Bir defa bu kitaplarda yer alan örnekler gelişmiş bir ülkenin problemlerine yöneliktir. İkinci olarak giriş kitabı bile olsa, bu ki-

taplar mevcut bir iktisat okulunun eğilimini yansıtır niteliktedir. Bu da öğrenciyi tek taraflı iktisat bilgileriyle donatır ki, yanlışlığı baştan beri savunulmaktadır. Kısaca, bu yapılmadığı takdirde olacak olan şey, neoklasik tekelin iktisat eğitimindeki etkinliğinin artmasıdır (Kazgan, 1987, S. 81).

5. SONUÇ

İktisat eğitimi, iktisadi düşünce alanındaki tartışmalardan büyük ölçüde etkilenmektedir. Tartışmalar daha çok gelişmiş ülke problemleri üzerine yoğunlaştırdığından, az gelişmiş ülke problemlerine bu tartışmalardan fazla yararlı bir pay düşmemektedir. Aksine zihinleri karıştıran ve iktisadi bu ülkelerde oldukça soyut bir disiplin haline getiren bir gelişmeye bile sebep olabilmektedir.

Halbuki iktisadın bu ülkelerin daha çabuk kalkınmalarına bir hizmetinin dokunması beklenir. Dolayısıyla iktisat eğitimini yönlendiren kesimlerin, tartışmaları ve bunların sonuçlarını bir süzgeçten geçirerek kendi ülkeleri için daha anlaşılabilir ve daha kullanılabilir bir yapıya dönüştürmeleri beklenmektedir. Bunun yolu konuyu her düzeyde daha çok tartışmaya açmaktır.

Türkiye'deki iktisat eğitiminin belirtilen anlamda arzu edilen düzeye erisebilmesi için de, daha çok Türkçe yayın ve daha çok yaratıcı hayal, daha az «fildişi kule» ve daha az kopyecilik gereklidir diyoruz. Bu eleştiriye muhakkak ki, birçoğumuz dahildir.

KAYNAKÇA

Akyüz, Yılmaz (1984); Fiyat Mekanizması ve Makroekonomik Dengesizlikler, Yurt Yayınları, No: 11, Ankara.

Bach, G.L. (1973); «An Agenda for Improving the Teaching of Economics» AER, Vol, 63.

Bulutay, Tuncer (1972); «Bilim ve İktisat Üzerine» (Der. F. Görün) Türkiye'de Üniversitelerde Okutulan İktisat Üzerine, ODTÜ İdari Bilimler Fak. Yayını, No: 20, Ankara.

Eichner, A.S. (1978); A Guide to Post-Keynesian Economics, M.E. Sharpe Inc., (Second Edition), New York.

Görün, Fikret (1972); «İktisada Giriş Hakkında Bazı Gözlem ve Öneriler», ODTÜ İdari Bil. Fak. Yayını, No: 20, Ankara.

- Görün, Fikret (1986); «İktisat Öğretimi Üzerine» İktisat Dergisi, İkt. Fak. Mez. Cem Yayını, Sayı 254, Ocak 1986, İstanbul.
- Hahn, F.H. (1973); «On the Foundations of Monetary Theory» (Eds. M. Parkin and A.R. Nobay) Essays in Modern Economics, Longman, London.
- Hayek, F.A. (1967); «The Dilemma of Specialization» Studies in Philosophy, Politics and Economics, Chicago.
- Karacan, Nuri (1972); «Türkiye’de Mikro İktisat ve Makro İktisat Öğretimi Üstüne Bazı Düşünceler ve Öneriler», (Der. F. Görün) Türkiye’de Üniversitelerde Okutulan İktisat Üzerine, ODTÜ İdari Bil. Fak. Yayını No: 20, Ankara.
- Kazgan, Gülten (1987); «İktisat Nasıl Okutulmalı», ODTÜ Geliştirme Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, Ankara.
- Meek, R.L. (1972); «Marginalism and Marxism», History of Political Economy, Vol. 4.
- Minsky, H.P. (1976); J. Maynard Keynes, Mc Millan, London.
- Robbins, L. (1952); An Essay of the Nature and Significance of Economic Science.
- Robinson, J. (1962); Economic Philosophy, Penguin Books, London.
- Sargent, T.J. and Wallace, N. (1976); «Rational Expectations and the Theory of Economic Policy» Journal of Monetary Economics, Vol. 2, No: 2.
- Savaş, Vural (1986); Politik İktisat, Beta Basım-Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Spengler, J.J. (1972); «The Marginal Revolution and Concern With Economic Growth», History of Political Economy Vol. 4.
- Stiglitz, J.E. (1977); «Symposium on Economics of Information: Introduction», The Review of Economics Studies, October.
- Şenses, Fikret (1986); «Başlıca Sorun Alanları Açısından Türkiye’de İktisat Eğitimine Toplu Bir Bakış», İktisat Dergisi, İkt. Fak. Mez. Cem Yayını, Sayı 254, Ocak 1986, İstanbul.
- Uygur, Ercan (1983); Neo-klasik Makroiktisat ve Fiyat Bekleyişleri, A.Ü. SBF Yayını, No: 532, Ankara.

Ulgener, Sabri F. (1983); Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler, Mayaş Yayınları, No: 5, Ankara.

Weintraub, E.R. (1979); Microfoundations: The Compatability of Microeconomics and Macroeconomis, Cambridge University Press.

Whitehead, A.N. (1977); (Çev. A.E. Uysal) «Üniversitelerin Görevleri» Dünya Edebiyatından Seçmeler, Kültür Bakanlığı, Sayı 1, Ocak 1977, Ankara.

DISCUSSIONS ON THE NATURE OF ECONOMICS AND THE EDUCATION OF ECONOMICS

The theory of economics has been affected by dominant economic thoughts which can be found in developed countries. Because of this reason, the theory of economics can not be used in developing countries as developed countries. This theory has to be scheduled and adapted to the special conditions of developing countries. Otherwise, we can not obtain any sufficient result by applying this type of economics education.

In this paper, we have discussed the above mentioned points, the education method of economics, its requirement, and the discussions that has been made so far in the developed countries. Finally, some recommendations have been made for the economics education that has been made in Turkey.